

<https://doi.org/10.5559/di.27.4.09>

**Jane Haladay,
Scott Hicks (Ur.)
NARRATIVES OF
EDUCATING FOR
SUSTAINABILITY IN
UNSUSTAINABLE
ENVIRONMENTS**

Michigan State University Press, Michigan,
2018., xxviii + 278 str.

Godine 2018. u izdanju Michigan State University Pressa tiskana je knjiga aktualne i nadasve izazovne tematike, koju su uredili profesori sa Sveučilišta Sjeverne Karoline u Pembroke – Jane Haladay i Scott Hicks. Radi se o vrlo opsežnom djelu koje je objedinilo iskustva profesora koji poučavaju na humanističkim studijima o visokom obrazovanju i održivom razvoju s raznih sveučilišta širom svijeta. Fokus je knjige na otvorenom i iskrenom iznošenju iskustava rada u visokom obrazovanju i mogućnostima primjene poučavanja o održivu razvoju u nastavi. Osim o pozitivnim promjenama i metodama (poučavanje proznim djelima, dokumentarcima, provođenjem projekata sa studentima, poučavanjem na otvorenom), autori raspravljaju i o barijerama s kojima se susreću u svojem radu (izostanak financijske podrške lokalnih vlasti, niska razina podrške vodećih na sveučilištima i slično). Pojam održivosti veoma je širok i danas još uvijek mnogima nejasan. Stoga važnu ulogu u ovome ima visoko obrazovanje, koje, između ostalog, obrazuje buduće odgajatelje, učitelje, profesore i nastavnike raznih profila. Kao što već u

predgovoru ističu urednici, bez visokog obrazovanja pojam održivosti može značiti različite stvari za svakoga pojedinca, institucije i zajednice – ovisno o tome tko je, gdje i kako studirao i promišljao o održivosti. Knjiga sažima osobne i profesionalne priče autora koji se suočavaju s izazovima u poučavanju održiva razvoja na fakultetima na kojima rade te pruža dubok uvid u situacije, okolnosti, metode i tehnike koje se pojavljuju u njihovom radu.

U skladu s proučavanom tematikom, a radi prikupljanja informacija koje će pružiti kolektivne odgovore, urednici polaze od tri temeljna pitanja koja vode zajedničkom cilju – osvještavanju važnosti o visokom obrazovanju u učenju o održivom razvoju: 1) kako profesori obrazuju za održivost i što to znači iz perspektive humanista koji reflektiraju svoju praksu u ovoj knjizi?; 2) kako se održavaju kao nastavnici u sustavima, mjestima i ekologijama u kojima poučavaju kao pomoćni ili redoviti profesori; i 3) kako se nose sa sustavima koje su vanjske grupe različito usmjerile na transformaciju, reformu ili uklanjanje. Struktura knjige (knjiga se sastoji od tri dijela; prvi dio sadrži pet radova, dok drugi i treći dio sadrže po četiri rada raznih autora) jasno i iscrpno odgovara na ova početna pitanja uredničkoga tandema. Elaboriranje je u svim radovima utemeljeno na recentnoj stručnoj i znanstvenoj literaturi, prikazom mjesta iz kojeg autor/i dolazi/e, autorovim iskustvima u neposrednom radu sa studentima te implikacijama i preporukama za budući rad. U prvom dijelu autori detaljno iznose vlastita iskustva o suočavanju s izazovima na radnom mjestu i (ne)mogućnostima održivosti s obzirom na radne uvjete i percepcije vodećih tijela na sveučilištu i vodećih institucija u zajednici, kao i samih studenata. Drugi dio posvećen je razmišljanju o onome što radimo i kako strukturiramo kurikulum za održivi razvoj. Naglasak je na praktičnim metodama, zadacima i projektima koje provode sami studenti, kasnije zajednički uspoređujući dobivene rezultate. Treći dio donosi zanimljive refleksije nastavnici

ka koji ističu važnost jačanja osobnih profesionalnih kompetencija za održivost, poštovanje autohtonih epistemologija te poticanje otvorenih učionica za poučavanje održivog razvoja. Na kraju svakog rada nalaze se bilješke i literatura, a zaključna razmatranja iznesena su u epilogu.

Koji su načini poučavanja održivog razvoja i s kojim se izazovima susreću profesori u neposrednom radu sa studentima, detaljno je prikazano u prvom dijelu knjige ("Confronting the Challenges of the Places We Are"). Šestero autora donosi svoju priču, pa tako rad ("Unrooted: Dislocation and the Teaching of Place") autorice J. L. Case opisuje probleme i barijere s kojima se susreću mladi ljudi, studenti ili profesori prilikom napuštanja rodnoga mjesta i odlaska na studij ili rad u novo okruženje. Naglašava važnost metode pisanja, u kojoj studenti izražavaju svoj pogled na mjesto iz kojega dolaze. Smatra da bez visokog obrazovanja i dobrih temelja koje mogu ponuditi profesori studentima, i obrnuto, nema kvalitetnog obrazovanja za održiv razvoj. Urednici knjige svojom pričom ("By the Lumbee River with Chad Locklear's 'Swamp Posse'") objašnjavaju mogućnosti i izazove povezivanja literarnih tematskih jedinica o okruženju s pričama koje govore o mjestu u kojem se nalaze. Takav način rada omogućuje studentima učenje kroz praktični dio iznošenjem vlastitih mišljenja i ideja koje povezuju obrađivano djelo i ideju koncepta održivog razvoja. Autor D. Spoth ("Getting Your Feet Wet: Teaching Climate Change at Ground Zero") opisuje važnost i izazove pedagogije koja će kreirati buduće generacije koje će postati vođe u provođenju promjena, koji će se boriti protiv barijera koje nas zaustavljaju u provođenju akcija i koji će se suočiti s klimatskim promjenama. Svjestan težine

izazova, zbog studenata koji dolaze iz raznih krajeva i koji će vjerojatno otići daleko kada diplomiraju ili koji visoko obrazovanje vide samo kao stepenicu u daljnjem razvoju, autor naglašava da nije dovoljno osvještavati samo pojedince. Nasuprot tome, a ovdje dijelimo mišljenje s autorom, pedagogija treba pomoći studentima u formiranju zajednice i širih odnosa koji će naglašavati povezanosti koje čine održivost. Tu zaključuje kako obrazovanje za održivost mora probuditi i potaknuti emocije studenata i zalaže se za optimizam u radu sa studentima, jer ako se žele postići promjene, tada mlade treba poučavati da mogu promijeniti svoju okolinu nabolje. Autorica B. R. Burke piše o težini poučavanja o održivom razvoju u neodrživoj okolini. Uvjerljivo ističe koliko mogu biti povezani naš sustav dobivanja energije i naši osobni i profesionalni životi. Prikazujući svoj rad ("Cutting through the Smog: Teaching Mountaintop Removal at a University Powered by Coal"), u kojem raznim pričama, dokumentarcima i izletima dopire do studenata, objašnjava koliko je teško poučavati održivost na sveučilištu koje kao primarni izvor energije rabi jedan od najvećih zagađivača zraka – ugljen. No usprkos tome, jasno naglašava investiranje u nadu za budućnost svojih studenata da vjeruju kako mogu težiti svijetu koji će biti održiv, socijalan i ekološki i da oni mogu donijeti promjene koje su svijetu potrebne. J. Schell zatvara prvi dio knjige pedagoškim esejom ("Teaching about Biodiversity and Extinction in a Thawing Alaska: A Reflection"), u kojem opisuje ekološke, ekonomske i geopolitičke zapreke s kojima je bila suočena kao članica Sveučilišta Fairbank na Aljasci. Aljaska je jedina zemlja u SAD-u koja ne skuplja porez na dohodak i porez na prodaju kako bi pomogla podržati javno obrazovanje. Sve to rezultira smanjenjem budžeta, koji rezultira manjim brojem putovanja, manjim brojem istraživanja i kreativnih aktivnosti, a većim udjelom teorijske nastave. Njezina inicijativa da u svojem nastavnom radu pokrene promjene u poučavanju donijele su drukčiju pers-

pektivu njezinim studentima u sagledavanju tematike održivog razvoja. Drugi dio knjige ("Rethinking What We Do, Remaking Curricular Ecologies") započinje radom D. Owensa. U njemu se opisuje snaga pedagogije u osvještavanju ekološke krize. U svojem radu ("Letting the Sheets of Memory Blow on the Line: Phantom Limbs, World-Ends, and the Unremembered") Owens raspravlja o tri tipa održivosti: ekonomska održivost, ekološka održivost i socijalna održivost, pri čemu posebno naglašava kulturnu održivost kao dimenziju socijalne održivosti. Pritom piše kako je njihovo sveučilište ispunjeno različitostu – i to jezičnom, rasnom, etničkom i duhovnom – što se pokazalo kao pozitivno u poučavanju o održivom razvoju i u razmjeni iskustava, prilikom čega je uzet širok spektar tehnika i metoda kako bi na praktičan način u radu i nastavi zaživjela tematika održivosti. Vodeći se sličnim mislima, C. Taylor, R. House i M. Minster pokreću program HERE (Home for Environmentally Responsible Engineering) na Rose-Hulman Institutu tehnologije u Terre Haute u Indijani, želeći interdisciplinarnim pristupom osvijestiti kod studenata tehnološkoga fakulteta važnost održivog razvoja. U svojem radu ("Student Expectations, Disciplinary Boundaries, and Competing Narratives in a First-Year Sustainability Cohort") daju pregled početka osnivanja programa, ističu mnoge izazove s kojima su se susretali te, naposljetku, pišu o svojoj viziji budućnosti programa. Nadalje, povezujući svoje iskustvo iz djetinjstva, autorica A. Olive u svojem radu ("Connecting Urban Students to Conservation through Recovery Plans for Endangered Species") iznosi ideju o osvještavanju studenata urbanih krajeva o važnosti krajolika koji ih okružuje. Vlastita is-

kustva i težina navikavanja na život u urbanom središtu potaknula su je na pisanje i istraživanje o ugroženim vrstama za koje ne postoji plan oporavka u njihovoj državi/gradu, čemu je težila u radu sa svojim studentima. Takav koncept rada kasnije su prihvatile i lokalne vlasti, koje su najbolje projekte uvrstile u svoj plan rada. Sličnom konceptu teži i K. Byars-Nichols u svojem radu ("Teaching Critical Food Studies in Rural North Carolina"), želeći osvijestiti važnost hrane koja se proizvodi i konzumira u njihovoj okolini. Uvodeći inovativne metode u rad sa studentima, pokreće tečaj s četiri modula, koji kao rezultat, navodi autorica, potiče studente na neku vrstu transformacije sebe, što uključuje dublje razumijevanje vlastitih stavova, stavova drugih i stvarnosti o konzumiranju lokalno proizvedene hrane.

Treći dio ("Reinhabiting and Restoring Who and Where We Are") donosi alternativne metode obrazovanja za održivi razvoj. Autorica J. Curran u svojem radu ("Mindfulness, Sustainability, and the Power of Personal Practice") kroz raspravu navodi mogućnosti uvođenja joge kao dio nastavnoga procesa. Naglašava nužnost traženja i pronalaženja izvora osobne snage u razvoju profesionalne održivosti. Integriranjem joge i meditativnih filozofija u svoj kurikulum) autorica svojim studentima nudi smislen pristup obrazovanju za okoliš, a u isti mah radi na uspostavljanju održivijega visokoškolskog okruženja. Nešto drukčiji pogled na rad ima autorica B. George ("Ecological Journeys: From Higher Education to the Old Farm Trail"), koja uspoređuje restrukturirano mjesto stare bolnice u gradski park sa stazama, livadama i sportskim terenima koje je rabila kao otvorenu učionicu za poučavanje održivosti, spram teškog održavanja karijere u visokom obrazovanju. Kao voditeljica otvorene učionice u Pittsburghu, sva stečena iskustva primijenila je u interdisciplinarnom poučavanju održivog razvoja u nastavi engleskoga jezika. Zaključuje kako je visoko obrazovanje neodrživo mjesto za poučavanje o održivom razvoju ako se u to ne uključi praktičan rad sa studentima

u svim nastavnim predmetima. Zadnja dva rada donose raspravu i iskustvo o autohtonim vrijednostima pojedinoga kraja ili jezika. Grupa autora pokrajine Bawaka pišu inspirativan tekst ("Meeting across Ontologies: Grappling with an Ethics of Care in Our Human-More-than-Human Collaborative Work") vodeći se filozofijom "wetj", koju definiraju kao "dijeljenje i odgovornost". Želeći se oduprijeti frustrirajućim barijerama i neodrživom radu, odlučili su se voditi etikom brige, dijeljenja i zajedničkoga stvaranja, bez obzira na to odakle tko dolazi, dokazujući da različitosti mogu pridonijeti boljem shvaćanju koncepta održivosti. Zadnji rad ("Ganawendamaw: Anishinaabe Concepts of Sustainability") autorice M. Noodin približava značenje autohtonoga jezika – anishinaabe. Autorica smatra da je najbolji način za poučavanje o ugroženim konceptima održivih ekoloških odnosa upravo uz pomoć ugroženoga, autohtonog jezika. Iako postoje mnogi izazovi u održavanju autohtonoga jezika i kulturne prakse toga naroda, autorica svojim radom dokazuje kako njezina pedagogija, ispreplećući jezik anishinaabe i priče, teži održivosti kulture njezina naroda, ali i nje same.

Epilog donosi zaključke i završna razmatranja urednika knjige. Autori ističu kako je važno svakodnevno naglašavati ulogu svakoga pojedinca u očuvanju našeg planeta. S obzirom na štete koje su učinjene i koje se ne mogu više ispraviti, autori pozivaju sve one koji rade u visokom obrazovanju da se suoče s činjenicama i da osvijeste važnost pokretanja inicijative za održivost. Uvjeti za primjenu interdisciplinarnoga pristupa poučavanja o održivom razvoju u ostale nastavne predmete često ne idu na ruku sveučilišnim profesorima, pogotovo u okolinama koje nisu spremne na nove uloge i nove zadaće,

međutim, kao što pišu autori, ova knjiga dokaz je da se može mijenjati praksa ako postoje uporni i motivirani pojedinci od kojih će poteći inicijativa. Autori su zahvalni svim visokoškolskim institucijama koje provode projekte koji se odnose na bilo koju dimenziju održivog razvoja te zaključuju i naglašavaju da upravo svi mi možemo i trebamo postati snaga koja će mijenjati visokoškolsko obrazovanje i, s druge strane, spasiti naš planet.

Ova knjiga vrijedan je doprinos i akademskoj i široj zajednici, prožeta je povezivanjem teorije i prakse i praćenjem dostignuća novih istraživanja u tome području. Svaka od tih priča vodi istom cilju – osvještavanju važnosti uključivanja obrazovanja za održivi razvoj u visoko obrazovanje. U tom smislu, ne misli se samo na kolegij u kojem će se učiti o ovoj tematici nego i na integriranje održivog razvoja u svaki kolegij i u svaku znanstvenu disciplinu. Dakle težnja za interdisciplinarnim i transdisciplinarnim pristupom učenju i istraživanju na sveučilištu od ključne je važnosti, a autorima u ovoj knjizi to je uspjelo u njihovu radu.

Jasmina Hadelá

<https://doi.org/10.5559/di.27.4.10>

Luke Martell
THE SOCIOLOGY
OF GLOBALIZATION
2nd Edition

Polity Press, Cambridge, 2016., 277 str.

Na prvu loptu upada u oči kako autor, L. Martell, otvarajući raspravu o globalizaciji, ima potrebu "očistiti teren" u samoj sociologiji kako bi takva rasprava imala potrebnu kakvoću. Nije, dakako, to "čišćenje terena" zamašno koliko sama složenica sugerira, a ne treba ni biti. Svodi se na, više nego korisno, autorovo isticanje nekih teorijskih i metodoloških orijentira u so-